

De zonde van Sodom¹

Auteurs: Henk Scholder, Dodo van Uden en Niek de Wilde

In Genesis 18,20-21 van wordt verteld dat God een onderzoek wil gaan instellen naar de zonde van Sodom en Gomorra:

- 20 En de Eeuwige zei:
Het geroep van Sodom en Gomorra is voorwaar groot
en hun zonde is voorwaar zeer zwaar.
- 21 Laat ik toch afdalen en zien:
Hebben zij geheel en al gedaan naar haar geschreeuw
dat tot mij gekomen is?
En als niet,
ik zal het weten. (Gen 18,20-21)

Wat is precies de zonde van Sodom en Gomorra? En wat doet God besluiten om een onderzoek in te stellen?

In een midrasj uit Genesis Raba (samengesteld ca 400 c.j. in Israel) lezen we:

‘Laat Ik toch afdalen en zien [...]’ (Gen 18,21)

Rabbi Levi zei: Zelfs als Ik zou willen zwijgen, dan laat de zaak van het meisje Me niet toe om te zwijgen. Het gebeurde eens dat twee meisjes afdaalden om te drinken en water te putten. De één zei tegen de ander: Hoe komt het dat je er zo ziek uitziet? Zij antwoordde: Ons voedsel is op en ik ben halfdood [van de honger]. Wat deed ze [het eerste meisje]? Ze vulde haar kruik met meel en ruilde hem om: de één nam wat de ander in de hand had en de ander nam wat de één in de hand had. Maar toen zij [de Sodomieten] dat merkten, namen zij haar [het helpende meisje] en verbrandden haar. Daarop zei de Heilige-gezegend-zei-Hij: Zelfs al zou Ik willen zwijgen, dan laat de zaak van het meisje Me niet toe om te zwijgen. En dat is wat bedoeld wordt met het Schriftwoord: ‘Naar haar geschreeuw’. De Schrift zegt niet: ‘Hun geschreeuw’, maar ‘haar geschreeuw.’ Waar heeft dat betrekking op? Op de zaak van het meisje. [Beresjiet Raba 49,6]

Deze midrasj maakt gebruik van een eigenaardigheid in de bijbeltekst. In Gen 18,21 staat ‘naar *haar* geschreeuw’, in het enkelvoud. Omdat het over Sodom en Gomorra gaat, zou je echter ‘hun geschreeuw’ verwachten. Deze oneffenheid in de tekst wordt vaak ‘wegvertaald’. Zo vertaalt de Statenvertaling ‘hun geroep’ en heeft de Nieuwe vertaling NBG, het over ‘het geroep’.

De midrasj daarentegen knoopt aan deze oneffenheid in de tekst het verhaal over het meisje vast. ‘Haar geschreeuw’ is l etterlijk haar geschreeuw, het geschreeuw van het meisje dat wordt verbrand omdat ze een ander heeft geholpen.

Om werkelijk te begrijpen wat de midrasj hier doet, moeten we beseffen dat midrasj geen ‘exegese’ is in onze zin van het woord. Rabbi Levi wil niet zeggen dat zijn lezing van de tekst de beste of de enig juiste is. Hij weet heel goed dat ‘haar geschreeuw’ in eerste instantie ‘het

¹ Deze bijdrage komt uit een nog te publiceren (studie)boek in de serie ‘Ga en Leer, verkenningen in de rabbijnse literatuur’. In deze serie verschijnen boeken waarin centrale teksten en thema’s uit Tenach worden besproken aan de hand van de verklaringen uit de klassieke joodse literatuur. Zie ook LEV-Cahier 1 – Abraham. LEV-cahiers bevatten studiemateriaal over bijbel en joodse traditie en worden speciaal voor leerhuizen en ‘lerngroepen’ gemaakt. Voor meer informatie: zie www.stichtinglev.nl

geschreeuw van of over Sodom' betekent. Maar voor hem, zoals voor alle leraren van de midrasj, heeft de bijbeltekst nog een diepere dimensie. De tekst is rijker dan hij op het eerste gezicht lijkt. Onder de gewone betekenis van de tekst liggen nog vele andere mogelijkheden verborgen. In de midrasj worden deze mogelijkheden naar boven gehaald.

Het verhaal over het meisje sluit aan bij wat we over Sodom weten uit de Tenach. Zo zegt Ezechiël, wanneer hij Jeruselem haar ontrouw verwijt:

‘Zie, dit was de misdaad van je zuster Sodom:
Pracht en praal, overvloed aan brood en zorgeloze rust had zij en haar dochters,
maar de hand van de arme en behoeftige versterkte zij niet’ (Ez 16,49).

Ezechiël schetst Sodom als een zeer welvarende samenleving, waarin zorg en aandacht voor de zwakken ontbreekt.

Ook Jeremia spreekt over Sodom, wanneer hij van de profeten van Jerusaleem zegt:

‘... zij versterken de handen van de boosdoeners,
zodat niemand zich van zijn boosheid omkeert.
Ze zijn Mij allen als Sodom’ (Jer 23,14).

Deze uitspraak van Jeremia voegt nog een element toe aan het beeld dat Ezechiël schetst: Sodom is een samenleving waarin de leiders de boosheid en het onrecht niet bestrijden, maar aanmoedigen. Daardoor wordt het zo gewoon en vanzelfsprekend, dat iedereen er aan meedoet, dat niemand er zich aan kan onttrekken. Niemand komt op het idee, dat het ook anders kan, dus niemand probeert het anders te doen.

Ook Jesaja vergelijkt Jerusaleem met Sodom:

‘... zij verkondigen hun zonde, zoals Sodom,
zij verbergen hem niet’ (Jes 3,9).

Sodom is kennelijk een samenleving waarin de zonde en het onrecht niet wordt gevoeld als iets om je voor te schamen. Je hoeft het niet te verbergen, je kunt er openlijk voor uitkomen, want het is normaal en vanzelfsprekend.

De midrasj concretiseert het beeld dat de profeten van Sodom schetsen, in het verhaal van het meisje. Van dit verhaal bestaan in de rabbijnse traditie vele varianten. Eén van die varianten luidt:

Rabbi Jehoeda zei: Ze vaardigden in Sodom een verordening uit en zeiden: Ieder die een arme, behoeftige of vreemdeling helpt met een stuk brood, zal met vuur worden verbrand.

Pelotiet, de dochter van Lot, was getrouwd met een van de groten van Sodom. In de hoofdstraat van de stad zag ze een volkomen uitgeputte arme man en ze werd tot in haar ziel bedroefd. Wat deed ze? Elke dag wanneer ze uitging om water te putten, deed ze in haar kruik allerlei voedsel uit haar huis en zo onderhield ze de arme man. De mensen van Sodom zeiden: Hoe blijft die arme man in leven? Toen zij er achter kwamen hoe de zaak in elkaar zat, brachten zij haar naar buiten om haar te verbranden.

Zij zei: God van de wereld! Doe mij recht en verdedig mij tegen de mensen van Sodom. En haar geroep steeg op tot voor de Troon der Heerlijkheid. En de Heilige-gezegend-zij-Hij zei: ‘Laat Ik toch afdalen en zien naar haar geschreeuw dat tot Mij komt’ - als de

mensen van Sodom gedaan hebben naar het geschreeuw van dit meisje, dan zal Ik haar [Sodoms] fundamenten omhoog keren en haar bovenaangezicht omlaag. Want er is gezegd: 'Naar haar geschreeuw'. Er staat niet: 'hun geschreeuw,' maar: 'haar geschreeuw.' [Pirké de Rabbi Eliézer, hoofdstuk 25]

In deze versie van het verhaal wordt nog duidelijker wat ook uit de versie van Genesis Raba 39,6 al blijkt: Het onrecht dat in Sodom gebeurt, is niet toevallig, niet incidenteel. Dat men er de armen niet ondersteunt, is niet een kwestie van luiheid of onverschilligheid. Het is een kwestie van officieel beleid. Armen worden niet alleen aan hun lot overgelaten, het is op straffe des doods *verboden* de armen te helpen! Sodom is een maatschappij waarin het onrecht is geïnstitutionaliseerd, bij wet geregeld.

Ook in een andere rabbijnse traditie over Sodom komt het beeld van geïnstitutionaliseerd onrecht naar voren. In de Talmoed (samengesteld ca 500 cj in Babylonië) vertelt men:

Onze meesters leerden: De mensen van Sodom werden hoogmoedig; dat kwam met name door het goede dat de Heilige-gezegend-zij-Hij hen overvloedig gegeven had. Wat is er over hen [de Sodomieten] geschreven? 'De aarde, uit haar komt brood voort [...]; haar stenen zijn een [vind]plaats van saffier; er is stofgoud' (Job 28,5-6).

Zij [de Sodomieten] zeiden: Aangezien de aarde brood voortbrengt en we stofgoud hebben, wat moeten we reizigers? Die komen toch alleen maar bij ons om ons van onze rijkdom te ontdoen. Kom, laten we zorgen dat het reizigerschap uit ons land verdwijnt. [...]

Er waren vier rechters in Sodom: Sjakraj (Leugenaar), Sjakroeraj (Aartsleugenaar), Zajfaj (Falsaris) en Matslé Dina (Rechtsverkrachter). Wanneer iemand de vrouw van een ander sloeg, zodat ze een miskraam kreeg, zeiden zij [de rechters] tot hem [de echtgenoot van de vrouw]: Geef haar aan hem [aan de aanvaller], zodat hij haar [weer] voor je zwanger maakt. Wanneer iemand het oor van de ezel van een ander afsneed, zeiden ze tegen hem [de eigenaar]: Geef hem [de ezel] aan hem, totdat het [oor] weer is aangegroeid. Wanneer iemand een ander verwondde, zeiden ze tot hem [de gewonde]: Geef hem zijn loon voor het aderlaten.

Wie met de veerpont [de rivier] overstak, moest vier *zoeziem* betalen; wie door het water overstak, moest acht *zoeziem* betalen. Op een keer kwam er een voller, die toevallig [in Sodom] terechtgekomen was. Zij zeiden tot hem: Betaal vier *zoeziem* [voor het gebruik van de veerpont]. Hij zei tot hen: Maar ik ben door het water overgestoken. Daarop zeiden ze tot hem: Dan moet je voor het oversteken door het water acht *zoeziem* betalen. Toen hij niet wilde betalen, verwondden ze hem. Hij ging naar de rechter en die zei tot hem: Geef hem zijn loon voor het aderlaten en acht *zoeziem* voor het oversteken door het water. [...]

Ze hadden een bed waar ze reizigers op legden. Wie te lang was, kortten ze in; wie te kort was, rekten ze uit. [Babylonische Talmoed, Sanhedrin 109a-b]

Dit Talmoed-fragment maakt duidelijk dat niet alleen armen het in Sodom zwaar te verduren hadden, maar dat het ook voor reizigers geen prettig oord was. Sodom was zeer welvarend en beschouwde zijn welvaart niet als een gave van de Heilige-gezegend-zij-Hij, maar als een vanzelfsprekend recht. Reizigers en vreemdelingen zagen de Sodomieten alleen maar als een bedreiging voor hun welvaart. En dus namen ze passende maatregelen om reizigers af te schrikken.

Bovenstaande teksten geven ons ook een achtergrond waartegen we het verhaal in Gen 19 beter begrijpen kunnen. De Sodomieten waren niet dol op vreemdelingen, behalve wanneer die voldoende rijkdom meebrachten. Daarom hadden ze Lot wel ontvangen, hij was rijk

genoeg (Gen 13,5) om in de Sodomitische maatschappij te worden opgenomen. Maar als Lot - tegen alle Sodomitische regels in - zelf reizigers gastvrijheid aanbiedt, worden ze woedend en eisen de gasten op om met hen te doen wat met vreemdelingen gedaan behoort te worden: Uitschudden, inkorten of uitrekken, verkrachten:

Rabbi Menachma zei in de naam van Rabbi Bevai: De mensen van Sodom maakten een afspraak en zeiden: Iedere vreemdeling die bij ons komt, zullen we verkrachten en zijn geld ontnemen. [Beresjiet Raba 50,7]

Zodat het de gasten duidelijk wordt dat ze niet welkom zijn en ze zo gauw mogelijk weer vertrekken.

Bovenaangehaalde midrasj- en Talmoed-citaten schilderen Sodom als een extreem geval, als een samenleving waarin de wetten van de Tora volledig in hun tegendeel zijn verkeerd. In de Misjna (samengesteld ca 200 cj in Israel) vinden we echter een andere traditie:

Vier houdingen zijn er onder de mensen:

Wie zegt: Wat van mij is, is van mij en wat van jou, is van jou - dat is de middelmatige houding. En er zijn er die zeggen: Dat is de houding van Sodom.

[Wie zegt:] Wat van mij is, is van jou en wat van jou is, is van mij - dat is een onbenul.

Wat van mij is, is van jou en wat van jou is, is van jou - dat is een getrouwe (*chasied*).

Wat van mij is, is van mij en wat van jou is, is van mij - dat is een booswicht.

[Misjna Avot, 5,10(13)]

Deze misjna verkent de mogelijke houdingen ten aanzien van het mijn en dijn. Ten aanzien van het mijn zijn er twee houdingen mogelijk (een egoïstische en een altruïstische) en ten aanzien van het dijn zijn er twee houdingen mogelijk (een egoïstische en een altruïstische). En als je dat combineert, krijg je vier mogelijkheden. Als volgt:

	het mijne is van mij (egoïstisch)	het mijne is van jou (altruïstisch)
het jouwe is van jou (altruïstisch)	middelmatig	<i>chasied</i>
het jouwe is van mij (egoïstisch)	booswicht	onbenul

Degene die op beide terreinen egoïstisch is, die bovenop zijn bezit zit en zich ook nog dat van een ander toe-eigent, is ronduit een slecht mens. Degene die op beide terreinen altruïstisch is, die de ander het zijne laat en ook nog zijn eigen bezit ter beschikking van de ander stelt, is een *chasied* (getrouwe), iemand die meer doet en zich positiever opstelt dan je van een doorsnee-mens mag verwachten. Iemand die het mijn en dijn verwisselt, die enerzijds met gulle hand van het zijne geeft, maar anderzijds even royaal inpikt wat hem niet toekomt, is een onbenul, een warhoofd, iemand die niet weet hoe de dingen in elkaar zitten. En iemand tenslotte die graag houdt wat hij heeft, maar tegelijk een ander niets ontnemen zal, dat is een doorsnee-mens, niet bijzonder goed en niet bijzonder slecht. Als alle mensen doorsneemensen zouden zijn, zou de wereld er zo slecht nog niet uitzien. En dan komt de verrassing:

En er zijn er die zeggen: Dit - zeggen 'het mijne is het mijne en het jouwe is het jouwe' - is de houding van Sodom!

De grens tussen middelmatig en verdorven is niet scherp. Wat in de ene omstandigheid middelmatig is, kan in een andere Sodomitisch zijn. Wanneer jij en ik ongeveer evenveel hebben en we zeggen dan tegen elkaar: 'Het mijne is het mijne en het jouwe is het jouwe', dan is dat een doorsnee-houding, een houding waarmee we beiden heel goed kunnen leven. Maar als ik steenrijk ben en jij straatarm en ik zeg dan tegen jou: 'Het mijne is het mijne en het jouwe is het jouwe,' dan zijn we in Sodom.